КОНСТИТУЦИОННОПРАВНИ АСПЕКТИ НА ТРАНСПОНИРАНЕТО НА ЧЛЕН 23 ОТ ДИРЕКТИВА 2013/32/ЕС НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА В РЕПУБЛИКА СЛОВАКИЯ

проф. д.ю.н. Соня Кошичярова, PhD
Юридически факултет на Трнавския университет в Трнава, Република Словакия

CONSTITUTIONAL ASPECTS ON LEGISLATIVE TRANSPOSITION OF ARTICLE 23 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT ANC COUNCIL DIRECTIVE 2013/32/EU IN THE SLOVAK REPUBLIC[1]

Prof. JUDr. Soňa Košičiarová, PhD

Резюме: *Авторката фокусира своето внимание върху особеностите на процедурите за убежище, по-специално от гледна точка на сигурността, която трябва да се вземе под внимание при оценка на лицето на заявителя в рамките на вземане на решение относно неговата молба за предоставяне на международна закрила. Административният орган трябва да събере информация от разузнавателните служби и въз основа на тяхното становище да вземе решение по въпросното заявление.*
Държавите-членки могат да направят изключение в случаите, когато разкриването на информацията или на нейните източници би могло да застраши националната сигурност, сигурността на организациите или на лицата, които предоставят информацията, или на лицето(ата), за което(ито) се отнася тя, или когато това би попречило на следствие, което е свързано с разглеждането на молба за международна закрила от компетентните органи на държавата-членка, или на международните отношения на държавите-членки. Начинът на транспонирането на това изключение в Закона за убежището стана предмет на спора в Конституционния съд на Република Словакия.

Ключови думи: *убежище – право на справедлив процес – право на ефективно средство за защита – право на изслушване – национална сигурност – ДИРЕКТИВА 2013/32/ЕС НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ И НА СЪВЕТА от 26-ти юни 2013 година*

Abstract: *Author pays her attention to the particularities of the asylum procedure, especially to the security aspect, which has to be taken into account, when assessing the applicant's person in deciding his/her application for international protection. The administrative body has to obtain information from the intelligence services and, on the basis of their opinion, decide on the application in question.*
Member States may make an exception where disclosure of information or sources would jeopardize national security, the security of the organizations or person(s) providing the

[1] This text of the paper is the output of the grant VEGA No. 1/0200/18.

information or the security of the person(s) to whom the information relates or where the investigative interests relating to the examination of applications for international protection by the competent authorities of the Member States or the international relations of the Member States would be compromised. The method of transposing this exception into the Asylum Act has become the subject of the case at the Constitutional Court of the Slovak Republic.

Key words: *asylum, right to fair trial, right to effective remedy, right to be heard, national security, DIRECTIVE 2013/32/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCILof 26 June 2013.*

1. Процесуални права при процедура за убежище съгласно Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета

Синхронизирането на процедурните правила за предоставяне и отнемане на международна закрила следва да спомогне за ограничаване на вторичното движение на кандидатите за международна закрила между страните-членки, поради разлики във вътрешното право на страните-членки.

При транспонирането на *Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26-ти юни 2013 г. относно общите процедури за предоставяне и отнемане на международна закрила,* страната-членка трябва да изхожда от принципите, които директивата подчертава като отправна точка, тъй като представляват *„conditio sine qua non“* за осигуряване на нейната цел. Тези принципи са изразени под формата на *процесуалните права* на участника в процедура за международна закрила.

Кандидатът за убежище, съгласно законодателството на страната-членка на Европейския съюз, следва да има осигурено *минимално* следните права :

- право да остане в страната-членка до вземане на решение от административния орган;
- право на устен преводач;
- право да комуникира с представител на Върховния комисар за бежанците на Организацията на обединените нации;
- право на съобщаване за решението;
- право на мотивите на решението;
- право на представителство („възможност за консултации с адвокат или друг юридически съветник“);
- право на информация за съществени факти, свързани с административната процедура („право да бъде информиран за правното си положение в решителните етапи на процедурата на език, който той разбира“);
- право на преразглеждане на решението от независим съд (поне в случай на отказ).

От съдържанието на Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета е видно, че целта й не е да модифицира съдържанието на *правото на справедлив процес* в традиционното възприемане на това право от европейската правна доктрина и международните договори за правата на човека и основните свободи.

Дори и като според юрисдикцията на Европейския съд по правата на човека, правото на справедлив съдебен процес съгласно член 6 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи, не се отнася за дела свързани с имиграционни въпроси, това не изключва възможността за прилагане на правото на справедлив

съдебен процес в случай, че договарящата държава е и държава-членка на Европейския съюз, тъй като в такъв случай чужденецът има право на справедлив процес и по правото на Европейския съюз.[2]

Гаранцията за *справедливо производство относно убежище* пред органа на Република Словакия, е правото на кандидата *на прекратяване на процедурата за убежище с решение на административния орган.*

Въпросното процесуално право е свързано *с принципа на правната сигурност*. В правова държава е недопустима ситуацията, процедурата да не бъде приключена с решение на публичен орган. Това е важно и защото институтът на решението е свързан с институтът *„rei iudicatae“*.

Словашкият *Закон за убежището* (№ 480/2002 в Сборника от законите) гарантира правото на участника в процедурата за убежище, на решение с определено съдържание и формални реквизити.

Решението се постановява изключително в писмена форма. Това е сериозна разлика от общата регламентация в *Закон № 305/2013 в Сборника от законите, относно електронната форма на упражняване на правомощията на публичната власт (Закон за е-правителството),* но в съответствие с изискването на Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета.

Правото на обосноваване на решението включва правото на участника в производството, на разбираемо, логично и достъпно обяснение от страна на административния орган за съображенията, които е взел предвид при оценка на доказателствата, какво фактическо състояние е установил въз основа н тях и какви фактически и правни изводи е направил. Освен това административният орган трябва да изрази и становище по обстоятелствата, аргументите и доказателствата, предоставени от участника в производството.

Задължението на органа правилно да обоснове решението, е инструмент за изключване на своеволието при вземане на решение, а също така и една от правните гаранции на *правото на защита*. Ако участникът в производството за международна закрила знае причините, въз основа на които органът основава своето решение, той е в състояние ефективно да упражни правото си на обжалване.

В тази насока следва да се тълкува и изискването на Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, което (в интерес на защита на кандидата за международна закрила) посочва изискванията на решението. Съгласно член 11 алинея 2 „държавите-членки гарантират при *отхвърляне на молба,* по отношение на статут на бежанец и/или на статут на бежанец под субсидиарна закрила, *решението да е фактически и правно мотивирано и да е в писмена форма* и да е посочена информацията за възможностите за обжалване на отказа“ (подобно член 45, алинея 3 от тази Директива, ако се касае за производство за отнемане на международна закрила).[3]

За разлика от Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, словашкият Закон за убежището предвижда изключение от член 52, алинея 2. Това се отнася до решенията на Министерството на вътрешните работи на Република Словакия, за непредоставяне на убежище и отнемане на убежище. Специалната рег-

[2] Števulová, Z.: Právo na odôvodnenie rozhodnutia. In: Hrnčárová, N. (ed.). Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 160.

[3] По-подробно към това Košičiarová, S.: Procesné práva účastníka konania o azyle. In: Právo na azyl a jeho aplikácia vo verejnej správe. Hrnčárová, N. (ed.). Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 53-64.

ламентация се състои в това, че „органът трябва да е посочил в обосновката на решението само факта, че това е интерес за сигурността на Република Словакия.“

Докато правната теория посочва противоречие на закона с член 11 алинея 2 от Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета (преди това член 9 алинея 2 от *Директива 2005/85/ЕО на Съвета от 1-ви декември 2005 г. относно минималните норми относно процедурата за предоставяне или отнемане на статут на бежанец в държавите-членки*),[4] законодателят счита това за логично последствие от изискванията за защита на класифицираната информация, с което не може да бъде нарушено процесуалното право на защита *при условие, че се прилага изключение въз основа на член 23 алинея 1от Директива 2013/32/ЕÚ на Европейския парламент и на Съвета*.[5]

2. Защита на класифицраната информация и право на защита на участника в процедурата за предоставяне на убежище

От 1-ви януари 2007г. в словашкия Закон за убежището е въведена разпоредба на член 19а, алинея 7 (настоящата алинея 9), въз основа на която Министерството на вътрешните работи на Република Словакия трябва да поиска справка от Словашката информационна служба за оценка на молбата за убежище.[6]

Заедно с информацията, получена от полицейските органи, обхватът на задължително събираните материали за решение е разширен с информацията от секретни фондове на разузнавателната служба. Правната регламентация относно убежището в Република Словакия по този начин се измести значително в полза на разширяване на правната регулация защита на интересите на държавната сигурност. Тя е допринесла за разширяването на правомощията на органа да включва фактически констатации в процеса на вземане на решение, което дава възможност за по-добра оценка на въпроса, дали е налице реална опасност за кандидата от преследване или сериозно (нарушаване на правата).

Информацията от разузнавателните и полицейските органи на държавата са поверителни, тъй като често се касае за най-чувствителна информация със защитено съдържание. С нея може да се борави само в рамките на специалната законова процедура. Следователно в производство за международна закрила съществува конфликт на

---

[4] Виж по-подробно Hrnčárová, N., Srebalová, M. in: Hrnčárová, N. – Meššová, B. – Srebalová, M. – Macková, D.: Zákon o azyle. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 397.

[5] Държавите-членки могат да направят изключение в случаите, когато разкриването на информацията или на нейните източници би могло да застраши националната сигурност, сигурността на организациите или на лицата, които предоставят информацията, или на лицето(ата), за което(ито) се отнася тя, или когато това би попречило на следствие, което е свързано с разглеждането на молба за международна закрила от компетентните органи на държавата-членка, или на международните отношения на държавите-членки. В тези случаи държавите-членки:

а) предоставят достъп до въпросната информация или източници, които са на разположение на органите, посочени в глава V; и

б) създават процедури в националното право, които гарантират, че се зачитат правата на защита на кандидата.

По отношение на буква б) държавите-членки могат по-специално да предоставят достъп до въпросната информация или източници на правен или друг съветник, който е преминал проверка за сигурност, доколкото информацията е от значение за разглеждането на молбата или вземането на решение за оттегляне на международна закрила.

[6] Словашката информационна служба е държавен орган. Това е обща служба за сигурност и разузнаване на Република Совакия.

обществения интерес за поверителност на информацията и *правото на защита*, преди всичко правото да се вземе отношение по всички събрани доказателства. Това процесуално право е гарантирано от член 48, алинея 2 от Конституцията на Република Словакия.

Въпросният конфликт е възникнал от 1-ви януари 2008г., когато влезе в действие член 52, алинея 2 от Закона за убежището. Задължението на административния орган в мотивировката на решението да посочи само факта, че е от интерес за сигурността на Република Словакия, не означава, че не може да е налице причина за отхвърляне на молбата за убежище (опасност на кандидата за държавата) или да не се вписва в преписката. Целта на законодателното решение е да се предотврати разкриването на класифицирана информация.[7]

Трябва да се подчертае, че Конституционният съд на Република Словакия е *обвързан със съдържанието на внесеното предложение* и затова ако жалбата е подадена от частно лице, което твърди, че е нарушено неговото право, качеството и обем на неговата аргументация има влияние върху резултата на вземане на решение в конкретния случай.

Като пример може да се посочи решението на Конституционния съд на Република Словакия от 2012г.,[8] с което не се констатира противоречие на член 52, алинея 2 от Закона за убежището с Конституцията.

Конституционният съд на Република Словакия изхожда от това, че *Законът за защита на класифицираната информация* (№ 215/2004 в Сборника от законите) определя кръга от лица, които имат право да се запознаят с класифицирана информация. Упълномощено лице със специален статут в рамките на неговата длъжност е и *съдия* [член 34 алинея 1 буква „f“]. За упълномощено (правоимащо) лице се счита и *адвокат* след подписване на декларация за поверителност и уведомление за задълженията за защита на класифицирана информация и възможните последици от нейното нарушение.

За да се изключи своеволието на административния орган, според мнението на Конституционния съд на Република Словакия, е достатъчно да е ясно, въз основа на какво административните органи са взели решението, макар и без изрична причина. Тъй като *правото на запознаване ~~се~~ с доказателствата* не е абсолютно, такава постъпка не надхвърля рамките на член 6 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи в ситуацията, когато над индивидуалния интерес преобладава важен обществен интерес.

Важната част от изразеното правно становище обаче е изискването, че в такъв случай *на защитата е предоставена достатъчна компенсация за всички затруднения, причинени в резултат от ограничаването на правото на достъп до някои доказателства поради обществен интерес от съществено значение*. Гаранцията е, съдията винаги да е запознат с всички доказателства и да има на разположение разбираеми причини, поради които значимият обществен интерес би изисквал ограничаване на достъп на защита до определеното доказателство. Тъй като Върховният съд на Република Словакия „се отказа от такова тълкувание“, Конституцинният съд на Република Словакия взе решение, че е налице на основното право на жалбоподателя

[7] По-подробно към това Rulíšek, T.: Sekuritizácia azylového práva. In: Právo na azyl a jeho aplikácia vo verejnej správe. Hrnčárová, N. (ed.). Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 120-123.

[8] Констатация на Конституционния съд на Република Словакия, референтен № IV. ÚS 308/2011 от 25-ти януари 2012 г.

да вземе отношение по всички събрани доказателства съгласно член 48, алинея 2 от Конституцията.

В рамките на това решение Конституционният съд на Република Словакия не е бил длъжен принуден въз основа на обжалването, да се занимава с въпроса, дали член 52, алинея 2 от Закона за убежището, което даде възможността да не се посочи мотивировката на решението и да се задоволи с позоваването на класифициран материал, без да бъде информиран участникът в процедурата поне за същността на причините в интерес на обществената сигурност, е в съответствие с Конституцията на Република Словакия. „Жалбоподателят *не възразява нарушението на правото на ефективно средство за защита*, тъй като той е бил удовлетворен със защитата, която може да му бъде предоставена от съда при независимо проучване на класифицирана информация.“9

3. Неправилно транспониране на Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета в Закона за убежището?

На 28-ми август 2017г. Върховният съд на Република Словакия внесе предложение, Конституционният съд на Република Словакия *да вземе решение за несъответствие на член 52, алинея 2 от Закона за убежището с Конституцията на Република Словакия*. Основание за това е противоречието с:

- член 46 алинея 1 (“всеки може да изисква по предвидения от закон начин да упражнява правото си пред независим и безпристрастен съд”),
- член 46 алинея 2 (“Който твърди, че е лишен от правата си с решение на публичен орган, може да се обърне към съда, същият да преразгледа законосъобразността на това решение, освен ако законът не предвижда друго. От правомощията на съда обаче не може да бъде изключено проучване на решенията, отнасящи се до основните права и свободи.”),
- член 47 алинея 3 („всички участници в производството са равнопоставени”),
- член 48 алинея 2 („всеки има право, неговият случай да се разглежда публично без излишно протакане и в неговото присъствие, и да може да се изрази по всички доказателства”).

Основанието за това е случаят, когато участникът в производството, който представлява опасност за сигурността на Република Словакия по член 13, алинея 2 буква „d“ от Закона за убежището, е узнал от мотивите на решението само това, че „Службата за миграция се е запознала с няколко справки на Словашката информационна служба, като съдържащата се в тях информация подлежи на поверителност съгласно Закона за защита на класифицираната информация, и следователно не се намира в досието и че с въпросната информация има право да се запознае само съдията по делото, респ. адвокат на участника (при условие на издаване на съгласие за еднократно разкриване на класифицираната информация).“

Според съдийския състав на Върховния съд на Република Словакия:

а) „... принципът на равнопоставеността на участниците в производството, предхождащо тази присъда, е нарушен с това, че административният орган има на разположение доказателства (класифицирана информация), с които чужденецът не разполага и няма никаква възможност да се запознае с тези доказателства. Тези доказателства не са включени в съдържанието на преписката и административният орган не

9 Števulová, Z.: Právo vs. Kontrola. Dostupné na https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/pravo-vs-kontrola (dňa 22. 3. 2019).

може да разкрива на чужденеца класифицираната информация в какъвто и да е обем и форма. Същото важи и за производство, в което съдът разглежда законосъобразността на решението на административния орган, издаено по член 52, алинея 2 от Закона за убежището. Всъщност съдът по никакъв начин, в какъвто и да е обем и форма не разкрива на участника в производството мотивите на решението (класифицираната информация). Така липсата на оповестяване на мотивите, въз основа на които органът на обществената администрация е взел решението, *отнема на участника в производството възможността вземе отношение по всички доказателства*.

b) В случай на съдебно преразглеждане на решението на административния орган, когато процесуалните страни са жалбоподателят и ответникът – административният орган, това създава за този участник значително по-неблагоприятни условия да докаже своите претенции, от тези на административния орган. Според съдийския състав на Върховния съд на Република Словакия, това не е само нарушение *на правото да вземе отношение по всички събрани доказателства* по силата на член 48, алинея 2 от Конституцията, но се касае и за *нарушаване на правата на справедливо съдебно производство* по член 48 алинея 2 от Конституцията.

Съдийският състав на Върховния съд на Република Словакия също така посочи съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, която открива възможността за създаване на защита на физическо лице срещу повдигнатите обвинения и в случаите, когато е застрашена националната сигурност (Chahal срещу Обединеното кралство от 15.11.1996 г., Al-Nashif срещу България от 20.06.2002 г., Lupsa срещу Румъния от 08.06.2006 г. или Nolan и K. срещу Русия от 12.12.2009 г.

Аргументацията на ищеца е убедила Конституционния съд на Република Словакия. Той на 12-ти декември 2018 г. взе решение за обявяване на противо-конституционността на член 52, алинея 2 от Закона за убежището (решение от 12-ти декември 2018г., № 70/2019 в Сборника от законите, с референтен № PL. ÚS 8/2016).

Тъй като мотивите на решението на Конституционния съд на Република Словакия все още не са били публикувани по време на изготвянето на текста на този документ, може да се предположи, че съдът е намерил основание и в *решенията на Европейския съд по правата на човека*. Досега той за „особено изненадващи” е считал случаите, когато решенията не са съдържали никакви фактически мотиви, въз основа на които решението е било издадено, а само са цитирали правните норми и становища, че лицето представлява сериозна заплаха за националната сигурност на държавата, като заключението се основава на информация, включена в съдържанието на секретен вътрешен документ.[10]

Отмяната на член 52, алинея 2 от Закона за убежището не влияе върху задължението на Република Словакия, като страна-членка на Европейския съюз, произтичаща от член 11 алинея 2 от Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, да гарантира, че в случай *на отхвърляне на молбата* в рамките на производството за международна закрила, в *решението писмено да посочат фактическите и правните причини* и информация за това, как може да бъде обжалван отказа (подобно член 45 алинея 3 от Директивата, по отношение към производството за отнемане на международна закрила).

Също така с това не е нарушено задължението на Република Словакия, произтичаща от член 23 алинея 1 от Директивата, да осигури на адвокат да има достъп до информацията в досието на заявителя, въз основа на която е взето решението.

[10] Števulová, Z.: Právo na odôvodnenie rozhodnutia. In: Hrnčárová, N. (ed.). Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 161.

Административният орган продължава да има постановено общото задължение по член 23 алинея 3 *от Закон № 71/1967 в Сборника от законите, относно административните производства* за предприемане на мерки за предотвратяване на разкриването на класифицирана информация при упражняване на правото на достъп до преписката по процедурата за убежище. Това негово задължение обаче е засегнато от приложимия Закон за защита на класифицираната информация. Следователно той няма право да прави това по отношение на *лице, упълномощено да се запознае с класифицирана информация*.

В тази връзка следва да се подчерта, че Законът за защита на класифицираната информация не счита *участника в производството за убежище* за лице, което може да се запознае с класифицираната информация. Статутът на правоимащо лице, съгласно този закон, има *обвиняем в престъпление по наказателно производство*.

4. Заключения

Конфликтът от обществен интерес по отношение на националната сигурност на държавата и правото на защита, трябва да бъде разрешен в законодателството на държавата-членка на Европейския съюз така, че процедурните ограничения от съображение на националната сигурност, да не нарушават по несъразмерен начин *правото на лицето на ефективно право за защита.*

Въпросното процесуално право, като част от *правото на защита, не може да бъде формално*, по-специално то не трябва да води до пълно изключване на средства за защита от съображения на националната сигурност.

Ефективното право на защита трябва да е насочено към осигуряване на *правото на участника в производството за предоставяне на убежище на справедлив процес*. Поради това в Решение на Окръжният съд (дело с референтен № 1 Sža 39/2010) е признато за незаконно „решението на полицейския орган, да се задоволи само с твърде обща информация за чужденеца, предоставена от Словашката информационна служба”.[11]

Предимството на обществения интерес за защита на сигурността пред индивидуалното право на лицето на право на защите за защита не означава, че законодателството на държавата-членка на Европейския съюз няма за цел да гарантира предоставянето на основната информация за причините, поради които административният орган има право да отхвърли молбата. Следователно не е допустимо от мотивите на решението на административния орган да липсват факти, въз основа на които органът е взел решението. Такава правна регламентация е в противоречие с *принципа на прозрачността на административното производство,* което гарантира, че участникът в производството е информиран за протичането и резултата на административното производство.[12] Поради тази причина в Република Словакия е отменен член 52, алинея 2 от Закона за убежището, който не съдържа никакви по-подробни правила по това отношение.

Такова тълкуване не противоречи на член 23 от Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, превиждащ *минимален стандарт,* който трябва да бъде гарантиран от държава-членка на Европейския съюз.

---

[11] По-подробно към това Aláč, M.: Osobitosti azylového konania. Документ, представен на международната конференция „Актуални въпроси на правото на убежище I“ в Братислава на 6-ти ноември 2018 г.

[12] Košičiarová, S.: Správne právo procesné. Všeobecná časť. 2. zmenené a aktualizované vydanie. Bratislava: Heuréka, 2017, s. 133.

Всяко ограничение на процесуалното право на участника в процедурата за убежище по член 23 от Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, е възможно само по *легитимни причини, които са изрично посочени в Директивата*.

Разширяването на причините за ограничаване на процесуалното право на участника в производството за убежище извън рамките на предвиденото в Директивата, но и тяхното разширително тълкуване, е недопустимо. За специален случай на разширително тълкуване трябва да се считат случаите, когато не е възможно от данните, предоставени от службата за сигурност, да бъде установена конкретна информация, обосноваваща отхвърлянето на молбата.

За сериозна намеса в правото на защита трябва да се счита отказ за достъп до информацията в онази част от преписката, с която се *изпълни доказателството*, въз основа на което административният орган е взел решението.

Самият факт, че съгласно законодателството правните представители и властите, посочени в глава V от Директива 2013/32/ЕС на Европейския парламент и на Съвета, имат достъп до класифицирана информация, *не освобождава държавата-членка от нейното задължение да променя процедурите, с които да гарантира спазването на правата на заявителя за защита*.

Библиография:

1. Berthotyová, E.: Judikatúra v azylových veciach. Bratislava: C. H. Beck, 2018. 256 s. ISBN 978-80-89603-67-1.
2. Димитрова, С.: Разграничение между незаконно прекосяване на държавната граница и други престъпления. Международна научна конференция „Восточно-европейские исследования: экономика, образование и право“. Одесский торгово-экономический институт Киевского национального торгово-экономического университета, Одесса, Украина и Бургаски свободен университет, Volume 1, 7-8 юни, 2018., с. 212-217. ISBN 978-619-7125-43-6.
3. Hrnčárová, N. – Meššová, B. – Srebalová, M. – Macková, D.: Zákon o azyle. Praha: C. H. Beck, 2012. 448 s. ISBN 978-80-7400-264-9.
4. Košičiarová, S.: Správne právo procesné. Všeobecná časť. 2. zmenené a aktualizované vydanie. Bratislava: Heuréka, 2017. 280 s. ISBN 978-80-8173-038-2.
5. Právo na azyl a jeho aplikácia vo verejnej správe. Hrnčárová, N. (ed.). Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, 166 s. ISBN 978-83-7490-846-7.

The text of the conference paper was reviewed by Associate professor Slavka Dimitrova, PhD.